

ORIENTALE LUMEN

**Apoštolský list Jána Pavla II.
episkopátu, duchovenstvu a veriacim
pri príležitosti stého výročia
Apoštolského listu «ORIENTALIUM DIGNITAS»
pápeža Leva XIII.**

**Apoštolský list episkopátu, duchovenstvu a veriacim
pri príležitosti stého výročia Apoštolského listu
«Orientalium dignitas» pápeža Leva XIII.**

*Ctihodní bratia,
najmilší synovia a dcéry Cirkvi!*

1. Svetlo z Východu ožiarilo všeobecnú Cirkev, odkedy sa nad nami objavil "Vychádzajúci z výsosti" (Lk 1, 78), Ježiš Kristus, náš Pán, ktorého všetci kresťania vzývajú ako Vykupiteľa človeka a nádej sveta.

Toto svetlo inšpirovalo aj môjho predchodcu pápeža Leva XIII. k Apoštolskému listu *Orientalium dignitas*, ktorým chcel obhájiť zmysel východných tradícií pre celú Cirkev.¹

Pripomínajúc si výročie tejto udalosti a súdobých iniciatív, ktorými tento pápež chcel napomáhať znovunastolenie jednoty so všetkými východnými kresťanmi, chcel som sa obrátiť na katolícku Cirkev s podobnou výzvou, obohatenou o mnohé skúsenosti z poznania a stretnutí uskutočnených v tomto storočí.

Keďže naozaj veríme, že úctyhodná a starobylá tradícia východných cirkví je integrálnou časťou dedičstva Kristovej Cirkvi, prvou nevyhnutnosťou pre katolíkov je *poznať ju*, aby sa ňou mohli živiť, a tak napomáhali proces jednoty, každý svojím vlastným spôsobom.

Naši východní katolícki bratia sú si dobre vedomí toho, že spolu s pravoslávnyimi bratmi sú živými nositeľmi tejto tradície. Je nevyhnutné, aby aj synovia katolíckej tradície latinského obradu mohli v plnosti poznať tento poklad, a tak spolu s pápežom mohli precítiť túžbu po tom, aby bol Cirkvi a svetu navrátený *plný prejav katolicity Cirkvi*, vyjadrený nie iba jednou tradíciou, a už vôbec nie v protiklade jednej komunity proti druhej, a aby nám všetkým bolo dopriate plné vychutnávanie božsky zjaveného a nerozdeleného dedičstva všeobecnej Cirkvi,² ktoré sa uchováva a rastie tak v živote cirkví Východu, ako aj Západu.

2. Môj pohľad sa obracia na *Orientalium Lumen – Svetlo z Východu*, ktoré žiari z Jeruzalema (porov. Iz 60,1; Zjv 21,10), mesta, v ktorom zomrelo a bolo vzkriesené Božie Slovo, ktoré sa pre naše spasenie stalo človekom, Židom "z Dávidovho rodu" (Rim 1,3; 2 Tim 2,8). V tomto svätom meste, keď prišiel deň Turíc a "boli všetci vedno na tom istom mieste" (Sk 2,1) bol zoslaný Duch Utešiteľ na Máriu a učeníkov. Odtiaľ vyžarovala do sveta dobrá zvesť, pretože oni, naplnení Duchom Svätým, "smelo hlásali Božie slovo" (Sk 4,31). Odtiaľ, z matky všetkých cirkví,³ bolo ohlasované Evanjelium všetkým národom, spomedzi ktorých sa mnohé môžu chváliť tým, že mali v jednom z apoštolov prvého Pánovho svedka.⁴ V tomto meste boli v mene jediného Boha pohostinne prijaté najrozličnejšie kultúry a tradície (porov. Sk 2,9-11). Obracajúc sa naň s nostalgiou a vďačnosťou, nachádzame silu a entuziazmus na zintenzívnenie *hl'adania harmónie* a tej autenticity a mnohosti foriem, ktorá zostáva ideálom Cirkvi.⁵

3. Pápež, syn slovanského národa, osobitne cíti v srdci volajúci hlas tých národov, ku ktorým sa obrátili dvaja svätí bratia Cyril a Metod, slávny príklad apoštolov jednoty, ktorí dokázali ohlasovať Krista

¹ Porov. *Leonis XIII Acta*, 14 (1894) 358–370. Pápež pripomína úctu a konkrétnu pomoc, ktorú Svätá stolica vyhradila východným cirkvám, a vôľu chrániť ich osobitosť; okrem toho pozri Apoštolský list *Praeclara gratulationis* (20. júna 1894), tamže, 195–214, encyklika *Christi nomen* (24. decembra 1894), tamže, 405–409.

² Porov. Druhý vatikánsky koncil, dekrét o východných katolíckych cirkvách *Orientalium Ecclesiarum*, 1; dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 17.

³ Sv. Augustín v tejto súvislosti pripomína: "Odkiaľ sa začala Cirkev? Z Jeruzalema." *In Epistulam Ioannis*, II, 2: PL 35, 1990.

⁴ Porov. Druhý vatikánsky koncil, Dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, 23; dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 14.

⁵ Druhý vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 4.

v hľadani jednoty medzi Východom a Západom, a to aj napriek prekážkam, ktoré už vtedy stávali proti sebe tieto dva svety. Viackrát som sa pozastavil nad príkladom ich účinkovania,⁶ obracajúc sa aj na tých, ktorí sú ich synmi vo viere a kultúre.

Chcel by som teraz rozšíriť tieto úvahy, aby objali všetky východné cirkvi v mnohosti ich tradícií. Obraciam sa v myšlienkach na bratov z cirkví Východu, s túžbou spoločne hľadať silu potrebnú na zodpovedanie otázok, ktoré si kladie dnešný človek na celom svete. Chcem sa obrátiť na bohatstvo ich viery a života, vedomý si toho, že cesta jednoty nemôže poznať pochybovanie, ale je nezvratná ako Pánova výzva k jednote. "Milovaní, máme túto spoločnú úlohu, musíme spolu, na Východe i na Západe, povedať: *Ne evacuetur Crux* (porov. 1 Kor 1,17). Nech nie je vyprázdnený Kristov kríž, pretože ak sa vyprázdni Kristov kríž, človek nebude mať korene, nebude mať perspektívu: bude zničený. Toto je volanie konca dvadsiateho storočia. Je to volanie Ríma, je to volanie Konštantínopolu, volanie Moskvy. Je to volanie celého kresťanstva: Severnej a Južnej Ameriky, Afriky, Ázie, všetkých. Je to volanie novej evanjelizácie."⁷

Moje myšlienky sa obracajú na cirkvi Východu, podobne, ako to robili v minulosti mnohí iní pápeži, cítiac, že predovšetkým im bolo zverené poslanie udržiavať jednotu Cirkvi a neúnavne sa usilovať o zjednotenie kresťanov tam, kde bola táto jednota narušená. Už teraz nás spája osobitne úzky zväzok. Takmer všetko máme spoločné;⁸ a predovšetkým máme spoločné úprimné prahunie po jednote.

4. Ku všetkým cirkvám, na Východe i na Západe, dolieha volanie dnešných ľudí, ktorí sa pýtajú na niečo čo dá zmysel ich životu. Cítíme tu volanie toho, ktorý hľadá zabudnutého a strateného Otca (porov. Lk 15,18-20; Jn 14,8). Mužovia a ženy dneška nás žiadajú, aby sme im ukázali Krista, ktorý pozná Otca a zjavil nám ho (porov. Jn 8,55; 14,8-11). Keď sa dáme osloviť otázkami sveta a pokorne a s dojatím im načúvame v plnej solidárnosti s tými, ktorí ich vyslovujú, *badáme v nich výzvu, aby sme dnešnými slovami a gestami ukázali nekonečné bohatstvo, ktoré naše cirkvi uchovávajú v pokladniciach svojich tradícií*. Učme sa od samého Pána, ktorý sa na svojich cestách zastavoval medzi ľuďmi, načúval im, pociťoval útosť, keď ich videl "ako ovce bez pastiera" (Mt 9,36; porov. Mk 6,34). Od neho sa musíme naučiť tomu pohľadu lásky, ktorým zmieroval ľudí s Otcem a navzájom medzi sebou, dávajúc im tú silu, ktorá jediná je schopná uzdraviť celého človeka.

Zoči-voči tejto výzve sú cirkvi Východu i Západu povolané k tomu, aby sa sústredili na podstatné: "Nemôžeme sa predstaviť pred Krista, Pána dejín, takí rozdelení, akí sme sa, žiaľ, našli v priebehu druhého tisícročia. Tieto rozdelenia musia ustúpiť vzájomnému zblížovaniu a svornosti; rany na ceste k jednote kresťanov sa musia zaceliť."⁹

Bez ohľadu na našu krehkosť, sa musíme obrátiť na neho, jediného Majstra, s účasťou na jeho smrti, aby sme sa tak očistili od onoho žiarlivého prilipnutia k citom a spomienkam nie na veľké veci, ktoré nám učinil Pán, ale na ľudské skutky tej minulosti, ktorá ešte stále silno zaťažuje naše srdcia. Nech Duch vyjasní náš pohľad, aby sme spoločne mohli kráčať v ústrety súčasnému človeku, ktorý očakáva radostnú zvesť. Ak na očakávania a utrpenia sveta dáme osvecujúcu, oživujúcu, *svornú odpoveď*, naozaj tak prispejeme k účinnejšiemu ohlasovaniu Evanjelia medzi ľuďmi dnešnej doby.

⁶ Porov. Apoštolský list *Egregiae virtutis* (31. decembra 1980): *AAS* 73 (1981) 258–262; encyklika *Slavorum Apostoli* (2. júna 1985), 12–14: *AAS* 77 (1985) 792–796.

⁷ Príhovor po Krížovej ceste na Veľký piatok (1. apríla 1994), 3: *AAS* 87 (1995) 88.

⁸ Porov. Druhý vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 14–18.

⁹ Príhovor na mimoriadnom konzistóriu (13. júna 1994): *L'Osservatore Romano*, 13.–14. júna 1994, s. 5.

I. Poznať kresťanský Východ: skúsenosť viery

5. "Pri vysvetľovaní zjavenej pravdy sa uplatňovali iné metódy a cesty na Východe a iné na Západe pri poznávaní a vyznávaní Božích vecí. Preto niet sa čo čudovať, že sa niektoré aspekty zjaveného tajomstva zavše lepšie chápu a stavajú do jasnejšieho svetla u jedných než u druhých, takže v nejednom prípade možno vtedy povedať, že tieto rozličné teologické formulácie sa skôr navzájom doplňujú, než by si protirečili."¹⁰

Nosiac v srdci otázky, ašpirácie a skúsenosti, ktoré som naznačil, moja myseľ sa obracia k bohatstvu kresťanského Východu. Nemám v úmysle opisovať ho ani vysvetľovať: chcem načúvať východným cirkvám, o ktorých viem, že sú živými interpretmi pokladu tradície, ktorú opatrujú. Pri nazeraní naň sa pred mojím zrakom objavujú prvky, ktoré sú mimoriadne dôležité na plnšie a integrálne pochopenie kresťanskej skúsenosti, a teda na celistvejšiu kresťanskú odpoveď na očakávania dnešných mužov a žien. Oproti akejkolvek inej kultúre má totiž kresťanský Východ jedinečné a privilegované postavenie, keďže je pôvodným kontextom rodiacej sa Cirkvi.

Východná kresťanská tradícia v sebe zahŕňa spôsob, ako prijať, chápať a žiť vieru v Pána Ježiša. V tomto zmysle je veľmi blízka kresťanskej tradícii Západu, ktorá sa z tej istej viery rodí a živí sa ňou. Avšak na druhej strane sa od nej oprávnene a obdivuhodne odlišuje, keďže východný kresťan má svoj vlastný spôsob cítenia a chápania, a teda aj originálny spôsob prežívania svojho vzťahu ku Spasiteľovi. Radšej sa tu chcem s úctou a bážňou priblížiť k úkonu adorácie, ktorý tieto cirkvi vyjadrujú, než by som vyhľadával ten či onen osobitný teologický bod, ktorý sa počas stáročí vynoril v polemickom protiklade v diskusii medzi západniarmi a východniarmi.

Kresťanský Východ sa od počiatkov javí vo svojom vnútri ako viacfaremný, schopný prijať charakteristické črty každej jednotlivkej kultúry a úplne rešpektovať každú partikulárnu komunitu. Neostáva nám iné, ako s hlbokým dojatím poďakovať Bohu za obdivuhodnú rôznosť, s ktorou dovolil z rozličných kamienkov poskladať takú bohatú a pestrú mozaiku.

6. Rozličné cirkvi Východu majú vo svojej duchovnej a teologickej tradícii niektoré črty, ktoré sú prejavom ich odlišnej citlivosti v porovnaní s formami, ktoré prijalo ohlasovanie Evanjelia v krajinách Západu. Existujú niektoré črty duchovnej a teologickej tradície spoločné rozličným cirkvám Východu, ktoré odlišujú ich citlivosť v porovnaní s formami, ktoré boli prijaté ohlasovaním Evanjelia v krajinách Západu. Druhý vatikánsky koncil ich zhŕňa nasledovne: "Je všeobecne známe, s akou láskou slávia východní kresťania liturgiu, najmä eucharistickú službu, zdroj života pre Cirkev a záruku budúcej slávy: jej prostredníctvom veriaci, zjednotení s biskupom, majú prístup k Otcovi skrze Syna, vtelené Slovo, ktorý trpel a bol oslávený, a zostúpením Svätého Ducha dosahujú spoločenstvo s Najsvätejšou Trojicou, a tak sa stávajú 'účastnými na božskej prirodzenosti' (2 Pt 1,4)."¹¹

V týchto črtách sa vykresľuje východný pohľad kresťana, ktorého cieľom je participovať na Božej prirodzenosti skrze zjednotenie sa s tajomstvom Svätej Trojice. Tu sa načrtáva "monarchia" Otca a ten pojem spásy podľa ekonómie spasenia, ktorú predstavuje východná teológia od dôb sv. Ireneja z Lyonu a ktorý sa rozšíril u kappadóckych Otcov.¹²

Účasť na trojičnom živote sa uskutočňuje prostredníctvom liturgie a osobitným spôsobom v Eucharistii, ktorá je tajomstvom zjednotenia s osláveným Kristovým telom a semenom nesmrteľnosti.¹³ Východná teológia prisudzuje celkom osobitné postavenie Duchu Svätému pri zbožšňovaní, a predovšetkým

¹⁰ Porov. Druhý vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 17.

¹¹ Tamže, 15.

¹² Porov. sv. Irenej, *Proti herézam*, V, 36,2: *SCh* 153/2, 461; sv. Bazil, *Traktát o Duchu Svätom*, XV, 36: *PG* 32, 132; XVII, 43, tamže, XVIII, 47; tamže, 153.

¹³ Porov. sv. Gregor Nysský, *Katechetická reč*, XXXVII: *PG* 45, 97.

pri sviatostiach: mocou Ducha Svätého, ktorý prebýva v človeku, sa už tu na zemi začína proces zbožšťovania, stvorenie sa premieňa a nastoľuje sa Božie kráľovstvo.

Náuka kappadóckych Otcov o zbožšťovaní prešla do tradície všetkých východných cirkví a je súčasťou ich spoločného dedičstva. Toto sa dá zhrnúť v myšlienke, ktorú už na konci 2. storočia vyjadril sv. Irenej: *Boh sa stal synom človeka, aby sa človek mohol stať Božím synom.*¹⁴ Táto teológia zbožštenia ostáva jedným z objavov osobitne vzácnych východnému kresťanskému mysleniu.¹⁵

Na tejto ceste zbožšťovania nás predišli tí, ktorých milosť a ich odhodlanie na ceste dobra učinili "najpodobnejšími – prepodobnými" Kristovi, teda mučeníci a svätí.¹⁶ A medzi nimi patrí celkom osobitné miesto Panne Márii, z ktorej vypučala ratolesť z koreňa rodu Jesseho (porov. Iz 11,1). Ona nie je iba postavou Matky, ktorá nás očakáva, ale je aj Najčistejšia, ktorá, ako uskutočnenie mnohých starozákonných predobrazov, je ikonou – obrazom Cirkvi, symbolom a záväzkom ľudstva premeneného milosťou, je modelom a istou nádejou pre všetkých, ktorí kráčajú k nebeskému Jeruzalemu.¹⁷

Napriek silnému zdôrazňovaniu trojičnej skutočnosti a jej vzťahu ku sviatostnému životu, Východ spája vieru v jednotu Božskej prirodzenosti s nepoznatelnosťou Božej podstaty. Východní Otcovia vždy tvrdili, že je nemožné vedieť, čo Boh je; môžeme iba vedieť, že *On je*, pretože sa v dejinách spásy zjavil ako Otec, Syn a Duch Svätý.¹⁸

Tento zmysel pre nevysloviteľnú Božiu skutočnosť sa odráža aj v liturgickom slávení, kde všetci veriaci kresťanského Východu tak silne precitujú zmysel pre tajomstvo.

"Na Východe sa nachádzajú aj poklady duchovných tradícií, ktoré zvýraznilo predovšetkým mníšstvo. Tam totiž už od slávnych čias svätých Otcov prekvitala mníšska duchovnosť, ktorá potom prenikla aj na Západ, takže latinské rehoľníctvo z nej povstalo ako zo svojho prameňa a i neskoršie z nej zavše čerpalo nové sily. Preto sa vrele odporúča, aby katolíci častejšie načierali do týchto duchovných pokladov východných Otcov, čo povznášajú celého človeka ku kontemplácii Božích vecí."¹⁹

Evanjelium, cirkvi a kultúry

7. Už aj pri iných príležitostiach som poukázal na to, že prvou veľkou hodnotou, ktorou osobitne žije kresťanský Východ, je pozornosť voči jednotlivým národom a ich kultúram, *aby Božie slovo a jeho chvála mohli zaznieť v každom jazyku.* Tejto témy som sa dotkol už v encyklike *Slavorum Apostoli*, kde som zdôrazňoval, že Cyril a Metod "sa chceli stať vo všetkom podobní tým, ktorým prinášali evanjelium; chceli sa stať časťou tých národov a zdieľať s nimi vo všetkom ich osud";²⁰ "išlo tu o novú metódu katechézy".²¹ Svojím konaním vyjadrovali spôsob prístupu, ktorý bol veľmi rozšírený na kresťanskom Východe: "Tým, že zakoreňovali evanjelium do miestnej kultúry národov, ktorým ho hlásali, sv. Cyril a Metod si získali zvláštne zásluhy o vytvorenie a rozvoj tejto kultúry, alebo lepšie povedané, mnohých rôznych kultúr."²²

¹⁴ Porov. *Proti herézam*, II, 10, 2: *SCh* 211/2, 121; III, 18, 7, tamže, 365; III, 19, 1, tamže, 375; IV, 20, 4: *SCh* 100/2, 635; IV, 33, 4, tamže, 811; V, *Pref.*, *SCh* 153/2, 15.

¹⁵ Zaštepění na Krista "ľudia sa stávajú bohmi a Božími synmi, ... prach je povýšený na taký stupeň slávy, že je vlastne už čo do cti a božskosti rovný Božej prirodzenosti", Nikolas Kabasilas, *Život v Kristovi*, I: *PG* 150, 505.

¹⁶ Porov. sv. Ján Damaský, *O obrazoch*, I, 19: *PG* 94, 1249.

¹⁷ Porov. Ján Pavol II., encyklika *Redemptoris Mater* (25. marca 1987), 31–34: *AAS* 79 (1987) 402–406; Druhý vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 15.

¹⁸ Porov. sv. Irenej, *Proti herézam*, II, 28, 3–6: *SCh* 294, 274–284; sv. Gregor Nysský, *Život Mojžiša*: *PG* 44, 377; sv. Gregor Nazianský, *O svätej Pasche*, or. XLV, 3s: *PG* 36, 625–630.

¹⁹ Druhý vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 15.

²⁰ Č. 9: *AAS* 77 (1985), s. 789–790.

²¹ Tamže, č. 11, s. 791.

²² Tamže, č. 21, s. 802–803.

Úcta a ohľad na partikulárne kultúry sa u nich spájajú s túžbou po univerzalite Cirkvi, ktorú sa neúnavne snažili uskutočňovať. Postoj oboch solúnskych bratov je priam ukážkový, v kresťanskom staroveku to bol typický štýl mnohých cirkví: Zjavenie sa ohlasuje primeraným spôsobom a stáva sa plne zrozumiteľným vtedy, keď *Kristus hovorí jazykom rozličných národov* a tie môžu čítať Písmo a spievať liturgiu v jazyku a vo výrazoch, ktoré sú im vlastné, čím akoby sa znovu obnovovali divy Turíc.

V čase, keď sa stále viac uznáva základné právo každého národa vyjadrovať sa podľa vlastného kultúrneho a myšlienkového bohatstva, skúsenosť jednotlivých cirkví Východu sa nám predstavuje ako dôležitý príklad úspešnej inkulturácie. Z tohto modelu sa učíme, že ak sa chceme vyhnúť rodiacim sa partikularizmom a aj prehnaným nacionalizmom, musíme pochopiť, že ohlasovanie Evanjelia musí byť *hlboko zakorenené do osobitosti kultúr, ale súčasne musí byť otvorené a ústiť do univerzality*, pričom sa uskutočňuje výmena prinášajúca spoločné obohatenie.

Medzi spomienkou a očakávaním

8. Dnes sa často cítime zajatcami súčasnosti: človek akoby stratil pocit toho, že je súčasťou histórie, ktorá ho jednak predchádza a jednak nasleduje po ňom. Ako odpoveď na túto námahu v hľadaní svojho miesta medzi minulosťou a budúcnosťou, s duchom naplneným vďačnosťou za dobrodenia prijaté aj očakávané, cirkvi Východu osobitne ponúkajú vyhranený zmysel continuity, ktorý sa označuje slovami tradícia a eschatologické očakávanie.

Tradícia je dedičstvo Kristovej Cirkvi, živá pamiatka na Vzkrieseného, ktorého stretli apoštolí, o ktorom vydali svedectvo a ktorého živú spomienku odovzdali vkladáním rúk svojim nástupcom v neprerušenej línii, zaručenej apoštolskou postupnosťou až k biskupom dneška. Tradícia sa skladá z historického a kultúrneho bohatstva každej cirkvi, ktoré sa v nej utváralo na základe svedectva mučeníkov, otcov a svätcov, ako aj zo živej viery všetkých kresťanov počas stáročí až po dnešok. Nejde tu o nemenné opakovanie formúl, ale o dedičstvo, ktoré v sebe chráni živé jadro pôvodného ohlasovania. Tradícia chráni Cirkev pred nebezpečenstvom zhromažďovania premenlivých názorov a zaručuje jej istotu a trvácnosť.

Ak sa spôsoby a zvyky vlastné každej cirkvi chápú ako číra nehybnosť, zaiste je tu riziko, že sa tradícii takto odníme ten charakter živej skutočnosti, ktorá sa rozvíja a rastie, a ktorý jej Duch zaručuje práve nato, aby sa prihovárala ľuďom v každom čase. Tak ako Písmo rastie s tým, kto ho číta,²³ tak aj každý iný prvok živého dedičstva Cirkvi rastie v chápaní veriacich a vo viere a v kontinuite sa obohacuje o nové prínosy.²⁴ Jedine nábožné asimilovanie v poslušnosti viery toho, čo Cirkev nazýva "tradíciou", jej umožní inkarnovať sa v rozličných historicko-kultúrnych situáciách a podmienkach.²⁵ Tradícia nespočíva nikdy v čírej nostalgii za vecami alebo formami minulosti, alebo v oplakávaní stratených privilégii, ale je živou spomienkou Nevesty, ktorá sa uchováva večne mladá skrze lásku, ktorá v nej prebýva.

Kým tradícia nás vovádza do continuity s minulosťou, eschatologické očakávanie nás otvára Božej budúcnosti. Každá cirkev musí bojovať proti pokušeniu absolutizovať to, čo koná, a teda proti sebaoslave, alebo zasa proti upadnutiu do smútku. Čas však patrí Bohu a nič z toho, čo sa deje, sa nikdy nemôže stotožňovať s plnosťou Božieho kráľovstva, ktoré je vždy nezaslúženým darom. Pán Ježiš prišiel, aby zomrel za nás a vstal z mŕtvych, zatiaľ čo stvorenstvo, spasené v nádeji, ešte trpí pôrodné bolesti (porov. Rim 8,22); ten istý Pán sa vráti, aby odovzdal celý vesmír Otcovi (porov. 1 Kor 15,28). Cirkev prosí za tento príchod a jeho privilegovaným svedkom je mních a rehoľník.

²³ "Divina eloquia cum legente crescunt": sv. Gregor Veľký, *In Ezechiel*, I, VII, 8: *PL* 76, 843.

²⁴ Porov. Druhý vatikánsky koncil, Dogmatická konštitúcia o Božom zjavení *Dei Verbum*, 8.

²⁵ Porov. Medzinárodná teologická komisia, *Interpretationis problema* (október 1989), II, 1–2: *EnVat* 11, s. 1717–1719.

Východ vyjadruje skutočnosť tradície a očakávania živým spôsobom. Najmä celá jeho liturgia je spomienkou spásy a vyzvaním Pánovho príchodu. A kým tradícia učí cirkvi vernosti voči tomu, čo ich zrodilo, *eschatologické očakávanie ich pohýňa k tomu, aby sa stávali tým, čím ešte nie sú v plnosti* a čím sa podľa Pánovej vôle majú stať, a teda k tomu, aby neustále hľadali nové cesty vernosti, ktoré prekonávajú pesimizmus tým, že sú orientované na nádej v Boha, ktorý nesklame.

Musíme ukázať ľuďom krásu spomienky, silu, ktorú dostávame od Ducha a ktorá nás robí svedkami, pretože *sme synovia svedkov*; musíme im dať vychutnať nádherné veci, ktoré Duch rozosial v dejinách, ukázať im, že je to práve tradícia, ktorá ich uchováva, a dáva tak nádej tým, ktorí, aj keď nevideli svoje dobré snahy korunované úspechom, predsa vedia, že ktosi iný ich privedie k zavŕšeniu; vtedy sa človek bude cítiť menej osamotený, menej uzatvorený v úzkom priestore svojho individuálneho konania.

Mníšstvo ako vzor prežívania krstu

9. Chcel by som sa teraz pozrieť na širokú panorámu východného kresťanstva z jednej osobitnej vyvýšeniny, ktorou je *mníšstvo* a ktorá dovoľuje zhliaďnuť mnohé črty tejto panorámy.

Na Východe si mníšstvo zachovalo veľkú jednotu, pretože nepozná formáciu rozličných typov apoštolského života, ako to bolo na Západe. Rozličné prejavy mníšskeho života, od zásadného cenobitizmu, ako ho chápali Pachomius a Bazil, až po najprísnejšie pustovníctvo Antona alebo Makaria Egyptského, zodpovedajú skôr rozdielnym stupňom duchovného putovania, než rozličným životným stavom. V každom prípade však sa všetky tieto prejavy odvodzujú od mníšskeho života ako takého, nech sa už prejavuje v akejkoľvek forme.

Okrem toho, na Východe sa nehľadelo na mníšstvo ako na stav, ktorý je vlastný iba jednej kategórii kresťanov, ale osobitným spôsobom ako na oporný bod pre všetkých kresťanov, v miere darov, ktoré Pán dáva každému, ponúkajúc ho tak ako emblematickú syntézu kresťanstva.

Keď Boh niekoho volá takým totálnym spôsobom ako v mníšskom živote, vtedy môže človek dosiahnuť ten najvyšší stupeň, ktorý sú schopné vyjadriť citlivosť, kultúra a duchovnosť. Toto platí o to viac vo východných cirkvách, pre ktoré mníšstvo predstavuje ich bytostnú skúsenosť a v ktorých aj dnes rozkvitá, len čo sa skončí prenasledovanie a srdcia sa môžu slobodne pozdvihnúť k nebu. Kláštor je prorockým miestom, v ktorom sa stvorenie stáva Božou oslavou a kde sa konkrétne žitý príklad lásky k blížnemu stáva ideálom ľudského spolunažívania, kde ľudská bytosť hľadá Boha bez bariér a prekážok, miestom, ktoré sa takto stáva oporou pre všetkých, nosí ich v srdci a pomáha im hľadať Boha.

Chcel by som pripomenúť aj žiarivé svedectvo mníšok kresťanského Východu, ktoré neraz aj v rozpore dobovou mentalitou sa prejavilo ako vzor ocenenia ženskej osobitosti v Cirkvi. Počas nedávnych prenasledovaní, predovšetkým v krajinách východnej Európy, keď mnohé mužské kláštory boli násilne zatvorené, ženské mníšstvo udržalo zažatú pochodeň mníšskeho života. Charizma mníšky, s tými charakteristikami, ktoré sú jej vlastné, je viditeľným znakom toho Božieho materstva, na ktoré sa často odvoláva Písmo.

Obraciam teda svoj zrak na mníšstvo, aby som identifikoval tie hodnoty, ktoré dnes pokladám za mimoriadne dôležité na vyjadrenie prínosu kresťanského Východu k putovaniu Kristovej Cirkvi k Božiemu kráľovstvu. Bez toho, že by mníšska skúsenosť alebo dedičstvo Východu mali exkluzívny charakter, tieto aspekty tam často nadobudli mimoriadne postavenie. Koniec koncov neusilujeme sa zhodnotiť výlučnosť, ale vzájomné obohatenie tým, čo jeden Duch podnietil v jedinej Kristovej Cirkvi.

Mníšstvo bolo vždy vlastnou dušou východných cirkví: na Východe sa zrodili prví kresťanskí mníši a mníšsky život bol integrálnou súčasťou *východného svetla*, ktoré veľkí Otcovia nerozdelenej Cirkvi odovzdali Západu.²⁶

Silné spoločné črty, ktoré spájajú mníšsku skúsenosť Východu a Západu, ju robia obdivuhodným mostom bratstva, kde žitá jednota žiari jasnejšie ako všetko, čo možno vidieť v dialógu medzi cirkvami.

Medzi Slovom a Eucharistiou

10. Mníšstvo osobitným spôsobom zjavuje, že život sa rozprestiera medzi dvoma vrcholmi: medzi Božím slovom a Eucharistiou. To teda znamená, že mníšstvo je vždy, a to aj vo svojej pustovníckej podobe, jednak osobnou odpoveďou na individuálne povolanie a súčasne ekleziálnou a komunitárnou udalosťou.

Východiskovým bodom pre mnícha je Božie slovo, Slovo, ktoré volá, pozýva, každého osobne zaväzuje, ako to bolo u apoštolov. Keď je človek zasiahnutý Slovom, rodí sa poslušnosť, teda načúvanie, ktoré mení život. Mních sa každý deň živí chlebom Slova. Bez neho by bol ako mŕtvy a nemal by už čo komunikovať bratom, pretože toto Slovo je Kristus a mních je povolaný pripodobniť sa mu.

Aj vtedy, keď so svojimi spolubratmi spieva modlitbu, ktorá posväčuje čas, pokračuje v asimilovaní Slova. Bohatá liturgická hymnografia, na ktorú sú právom hrdé všetky cirkvi kresťanského Východu, nie je ničím iným, ako pochopeným, asimilovaným a vyspievaným pokračovaním čítaného Slova: tieto hymny sú poväčšine jemnými parafrázami biblického textu, prefiltrovanými a zosobnenými cez skúsenosť jednotlivca i spoločenstva.

Zoči-voči hlbínám Božieho milosrdenstva neostáva mníchovi nič iné, ako vyhlásiť, že si je vedomý svojej radikálnej biedy, čo sa však hneď stáva aj úpenlivou prosbou a radostným zvolaním nad dosiahnutím spásy, ktorá je ešte veľkodušnejšou tým, že je nerozlučne spojená s priepasťou jeho biedy.²⁷ Preto podstatná časť liturgickej modlitby sa skladá z úpenlivej prosby o odpustenie a z oslavy Boha. Kresťan je ponorený do údivu nad týmto paradoxom, posledným z nekonečnej série, ktorá je celá s hlbokou vďačnosťou zveľbovaná v liturgických vyjadreniach: nekonečno sa stáva konečným; Panna rodí; ten, ktorý je Život, smrťou navždy premáha smrť; na nebesiach ľudské telo sedí po pravici Otca.

Na vrchole tejto skúsenosti modlitby sa nachádza Eucharistia, ten druhý vrcholec nerozlučne zviazaný so Slovom, miesto, kde sa Slovo stáva Telom a Krvou, nebeská skúsenosť, v ktorej sa Slovo opäť stáva udalosťou.

V Eucharistii sa odhaľuje hlboká prirodzenosť Cirkvi ako spoločenstva tých, ktorí sú pozvaní ku spoločnému stolu, aby slávilí obetovanie sa Toho, ktorý je darcom a súčasne aj obetným darom: takto, účasťou na posvätných tajomstvách sa stávajú Kristovými "pokrvnými príbuznými",²⁸ a anticipujú už skúsenosť zbožštenia v nerozdielnom zväzku, ktorý v Kristovi spája božstvo a človečenstvo.

Eucharistia je však aj tým, čo anticipuje príslušnosť ľudí a vecí k nebeskému Jeruzalemu. Tak vrcholným spôsobom odhaľuje svoju eschatologickú podstatu: ako živý znak tohto očakávania mních v liturgii opakuje a završuje volanie Cirkvi, Nevesty, ktorá vyprosuje návrat Ženícha v "marana tha", neustále opakovanom nielen slovami, ale celým bytím.

²⁶ Na Západe mal veľký vplyv *Život Antonov*, ktorý napísal sv. Atanáž: PG 26, 835–977. Medzi inými ho pripomína aj sv. Augustín vo svojich *Význaniach*, VIII, 6: CSEL 33, 181–182. Preklady diel východných Otcov, ako napr. *Pravidlá* sv. Bazila: PG 31, 889–1305, *História egyptských mníchov*: PG 65, 441–456 a *Výroky Otcov púšte*: PG 65, 75–440, poznačili mníšstvo na Západe. Porov. Guglielmo di Saint-Thierry, *Epistula ad Fratres de Monte Dei*: Sch 223, 130–384.

²⁷ Porov. napríklad sv. Bazil, *Krátke pravidlá*: PG 31, 1079–1305; sv. Ján Zlatoústý, *De compunctione*: PG 47, 391–422; *Kázne na Matúšovo evanjelium*, hom. XV, 3: PG 57, 225–228; sv. Gregor Nysský, *O blahoslavenstvách*, hom. 3: PG 44, 1219–1232.

²⁸ Porov. Nikolas Kabasilas, *Život v Kristovi*, IV: PG 150, 584–585; Cyril Alexandrijský, *Traktát o Jánovi*, 11: PG 74, 541; tamže, 12, 564; sv. Ján Zlatoústý, *Homilie nad Matúšom*, hom. LXXXII, 5: PG 36, 335–360.

Liturgia pre celého človeka a pre celý vesmír

11. V liturgickej skúsenosti je Kristus Pán svetlom, ktoré osvecuje cestu a odhaľuje priezračnosť vesmíru, celkom tak ako v Písme. V Kristovi nachádzajú svoj význam a zavŕšenie udalosti minulosti a stvorenstvo sa odhaľuje také, aké skutočne je: je to súhrn črt, ktoré nachádzajú svoje zavŕšenie a definitívne určenie práve v *liturgii*. Preto je liturgia nebom na zemi a v nej Slovo, ktoré sa stalo telom, preniká hmotu spásnou schopnosťou, ktorá sa naplno prejavuje vo sviatostiach: tu stvorenie robí každého účastným na sile zverenej mu Kristom. Tak Pán, ponorený do Jordánu, odovzdáva vodám silu, ktorá ich uschopňuje stať sa kúpeľom krstného znovuzrodenia.²⁹

V tomto rámci preukazuje liturgická modlitba na Východe veľkú schopnosť zachytiť ľudskú osobu v jej celistvosti: tajomstvo býva vyspievané so všetkou jemnosťou a vznešenosťou obsahu, ale aj s vrúcnyim citom, ktorý prebúdza v srdci spaseného ľudstva. Pri posvätnom úkone je prizvaná k chvále aj telesná stránka, a krása, ktorá je na Východe jedným z najobľúbenejších mien na vyjadrenie Božej harmónie a modelom premeneného ľudstva,³⁰ sa prejavuje všade: vo forme chrámu, vo zvukoch, farbách, svetlách, vôňach. Aj dĺžka bohoslužieb a opakované invokácie, to všetko vyjadruje postupné stotožnenie sa oslavovaného tajomstva s celým človekom. Modlitba Cirkvi sa tak už stáva účasťou na nebeskej liturgii a závdavkom večnej blaženosti.

Toto integrálne zhodnotenie osoby v jej racionálnych a citových zložkách, v "extáze" a v imanencii, je mimoriadne aktuálne, je obdivuhodnou školou na pochopenie významu stvorených skutočností: tieto nie sú totiž ani absolútne, ale nie sú ani hniezdom hriechu a neprávosti. *V liturgii odhaľujú veci svoju podstatu daru*, ktorý Stvoriteľ ponúkol ľudstvu: "A Boh videl všetko, čo urobil, a hľa, bolo to veľmi dobré." (Gn 1,31) Aj keď je všetko poznačené drámou hriechu, ktorý zaťažuje hmotu a prekáža jej priezračnosti, Vtelením je hmota vykúpená a plne uschopnená stať sa teoforickou – bohonosnou, teda schopnou dostať sa do vzťahu s Otcom: táto vlastnosť sa v najväčšej miere prejavuje v posvätných tajomstvách, vo sviatostiach Cirkvi.

Kresťanstvo neodmieta matériu, telesnosť, práve naopak, tá je plne zhodnotená v liturgickom úkone, pri ktorom ľudské telo dokazuje, že vo svojej vnútornej podstate je chrámom Ducha, a tak sa zjednocuje s Pánom Ježišom, ktorý sa tiež stal telom na spásu sveta. Toto, samozrejme, nie je dôvodom k absolútnemu zvelebeniu všetkého telesného, pretože veľmi dobre vieme, aký neporiadok vniesol hriech do harmónie ľudskej bytosti. Liturgia nám odhaľuje, že keď telo prechádza tajomstvom kríža, je na ceste k premeneniu, k zduchovneniu: na hore Tábor ho Pán Ježiš ukázal takým žiarivým, akým sa podľa vôle Otca má znova stať.

Aj kozmická skutočnosť je pozvaná ku vďakyvzdaniu, pretože celý vesmír je povolaný zjednotiť všetko v Kristovi Pánovi. V tomto chápaní sa vyjadruje vyvážená a obdivuhodná náuka o dôstojnosti, úcte a cieľi stvorenstva a osobitne ľudského tela, ktoré, zavrhuje každý dualizmus a každý kult samoúčelnej rozkoše, sa stáva miestom osvieteným milosťou a teda naplno ľudským.

Každému, kto hľadá autentický význam vzťahu k sebe samému a k svetu, tak často znetvorenému egoizmom a nenásytnosťou, ukazuje liturgia cestu k rovnováhe nového človeka a vyzýva ho k úcte k eucharistickým schopnostiam stvoreného sveta, ktorý je určený na to, aby bol prijatý do Pánovej Eucharistie v jeho Pasche, prítomnej v obeti oltára.

²⁹ Porov. sv. Gregor Nazianský, *Reč XXXIX: PG 36, 335–360.*

³⁰ Porov. Klement Alexandrijský, *Pedagóg*, III, 1,1: *SCh 158, 12.*

Jasný pohľad pri objavovaní seba samých

12. Pohľad mnícha sa upiera na Krista, Bohočloveka, a v znetvorenej tvári Muža bolesti už vníma aj prorocké zvestovanie *premenenej* tváre Vzkrieseného. Kontemplatívne zrak sa Kristus zjavuje tak ako jeruzalemským ženám, ktoré vystúpili na Kalváriu, aby kontemplovali jej tajomné divadlo. Pohľad mnícha, formovaný v tejto škole, je naučený kontemplotovať Krista aj v skrytých záhyboch stvorenia a v histórii ľudí chápanej v jej postupnom stotožňovaní sa s totálnym – celým Kristom.

Pohľad, ktorý sa postupne stáva *kristifikovaným*, sa tak učí odtrhnúť od vonkajškovosti, od vírenia zmyslov, od všetkého toho, čo človeku prekáža, aby sa ľahko a ochotne dal uchvátiť Duchom. Keď putuje po tejto ceste, necháva sa zmieriť s Kristom v neustávajúcom procese obrátenia: vo vedomí vlastného hriechu a odlúčenosti od Pána, čo privádza ku skrúšenosti srdca, k tomuto symbolu vlastného krstu v spásnych vodách slz; v tichu a v hľadanom a darovanom vnútornom pokoji, kde sa učí nechať vlastné srdce pulzovať v harmónii s rytmom Ducha, vylučujúc každú rozdvojenosť a dvojzmyselnosť. Toto postupné stávanie sa stále triezvejším a zameraným na podstatu, priezračným voči sebe samému, môže však mnícha priviesť k pádu do pýchy a nedotklivosti, a to vtedy, keby toto všetko začal pokladať za výsledok svojich asketických snáh. Duchovné rozlišovanie v neustálom očisťovaní ho preto robí pokorným a miernym, vedomým si toho, že chápe iba nejaké útržky tej pravdy, ktorá ho sýti, pretože je darom Ženicha, Jeho jediného, ktorý je plnosťou radosti.

Človeku hľadajúcemu zmysel života ponúka Východ túto školu, aby sa naučil byť slobodný a milovaný tým Ježišom, ktorý povedal: "Poďte ku mne všetci, ktorí sa namáhate a ste preťažení, a ja vás posilním." (Mt 11,28) Tomu, kto hľadá vnútorné uzdravenie, hovorí, aby pokračoval v hľadaní: ak je jeho úmysel správny a jeho cesta čestná, nakoniec mu Otec dá spoznať svoju tvár tak, ako je vtačená v hĺbke ľudského srdca.

Duchovné otcovstvo

13. Mníchova cesta väčšinou nie je poznačená jedine osobným úsilím, ale opiera sa o duchovného otca, ktorému sa zveruje so synovskou dôverou, v istote, že práve v ňom sa prejavuje nežné a náročné Božie otcovstvo. Táto postava duchovného otca dáva východnému mníšstvu obdivuhodnú pružnosť; lebo skrze neho je cesta každého mnícha silne osobne upravená, čo sa týka času, rytmu a spôsobu hľadania Boha. Keďže duchovný otec je súvzťažným a harmonizačným bodom, mníšstvo sa tak môže prejavovať vo veľkej pestrosti cenobitských i pustovníckych foriem. Takto vlastne sa na Východe mníšstvo mohlo stať uskutočnením tých očakávaní,³¹ ktoré zodpovedali jednotlivým cirkvám v rozličných obdobiach ich dejín.

Pri tomto hľadaní nás Východ osobitným spôsobom učí, že existujú bratia a sestry, ktorým Duch udelil dar duchovného vedenia: sú cenným oporným bodom, pretože sa dokážu pozerat' očami lásky, s ktorou sa na nás pozerá Boh. Nejde tu o zrieknutie sa vlastnej slobody, aby sa človek dal viesť inými; ide tu o využitie toho poznania srdca, ktoré je skutočnou charizmou, aby bola človeku s láskavosťou a rozhodnosťou poskytnutá pomoc pri nachádzaní cesty pravdy. Náš svet mimoriadne potrebuje otcov. Často ich odmietol, pretože ich pokladal za málo dôveryhodných, alebo sa ich vzor zdal už prekonaný a málo prítiažlivý pre súčasnú citlivosť. Iba ťažko však nachádza nových, a tak trpí v strachu a neistote, bez vzorov a oporných bodov. Ten, kto je otcom v Duchu, ak je takým naozaj (a Boží ľud sa ukázal vždy výnimočne

³¹ Významné sú napríklad skúsenosti Antonove. Porov. sv. Atanáž, *Život Antonov*, 15: PG 26, 865; sv. Pachomius, *Koptské životopisy sv. Pachomia a jeho nasledovníkov*, ed. L. Th. Lefort, Louvain 1943, s. 3; a svedectvo Evagria Pontského, *Praktický traktát*, 100: SCh 171, 710.

schopným rozoznať to), nebude pretvárať iných na svoju podobu, ale bude im pomáhať nájsť cestu do Božieho kráľovstva.

Zaiste, aj na Západe bol daný obdivuhodný dar mužského a ženského mníšskeho života, ktorý v sebe uchováva dar vedenia v Duchu a ktorý ešte len očakáva svoje ocenenie. Kiežby aj v tomto prostredí, a kdekoľvek milosť podnieti tieto cenné dary vnútorného dozrievania, dokázali zodpovední predstavitelia oceniť a kultivovať tento dar a kiežby ho všetci využili: zakúsia tak, akou veľkou útechou a oporou na ich ceste viery je otcovstvo v Duchu.³²

Spoločenstvo a služba

14. Práve v postupnom odtrhnutí sa od toho, čo mu vo svete prekáža vo vytvorení spoločenstva so svojím Pánom, spoznáva mních svet ako miesto, v ktorom sa odráža krása Stvoriteľa a láska Vykupiteľa. Mních vo svojej modlitbe vyslovuje epiklézu Ducha nad svetom a je si istý, že bude vypočutý, pretože táto jeho modlitba má účasť na samotnej Kristovej modlitbe. A tak v sebe cíti zrod hlbokéj lásky voči ľudstvu, tej lásky, ktorú na Východe modlitba často oslavuje ako atribút Boha, priateľa ľudí (čelovikoľubca), ktorý neváhal obetovať svojho Syna, aby zachránil svet. V tomto jeho postoji je niekedy mníchovi dané, aby kontemploval svet už premenený zbožšťujúcim činom mŕtveho a vzkrieseného Krista.

Mních je vždy bytostne človekom spoločenstva, nech mu už Duch vyhradí akúkoľvek modalitu. Týmto menom sa už od staroveku označoval mníšsky spôsob spoločného – cenobitského života. Mníšstvo nám dokazuje, že neexistuje pravé povolanie, ktoré by sa nezrodilo z Cirkvi a pre Cirkev. Svedectvom toho je skúsenosť mnohých mníchov, ktorí zatvorení vo svojich celách zahŕňajú do svojej modlitby mimoriadne spolucítenie nielen s ľudskou osobou, ale s celým stvorenstvom, v neustálej prosbe, aby bolo všetko zachytené spásnym prúdom Kristovej lásky. Táto púť duchovného oslobodenia sa v otvorení sa Inému robí z mnícha muža lásky k blížnemu. Učiac sa od apoštola Pavla, ktorý označuje lásku za naplnenie zákona (porov. Rim 13,10), východné mníšske spoločenstvo sa vždy pozorne snažilo zaručiť superioritu lásky nad každým zákonom.

Láska sa prejavuje predovšetkým v službe spolubratom v mníšskom živote, ale potom aj cirkevnému spoločenstvu, pričom formy sa menia podľa času a miesta, od sociálnej činnosti až po putovné kazateľstvo. Cirkvi Východu preživali toto svoje zaangažovanie s mimoriadnou veľkodušnosťou, počnúc evanjelizáciou, ktorá je tou najvyššou službou, akú môže kresťan ponúknuť bratovi, až po rozličné iné formy duchovnej a materiálnej služby. Vlastne by sa mohlo povedať, že mníšstvo bolo v staroveku, a rozličným spôsobom aj neskorších dobách, privilegovaným nástrojom evanjelizácie národov.

Medziosobný vzťah

15. Život mnícha je dôkazom tej jednoty, ktorá je na Východe medzi duchovnosťou a teológiou: kresťan, a najmä mních, vie, že viac ako hľadanie abstraktných právd, jedine Pán je Pravda a Život, ale on je súčasne aj Cesta (porov. Jn 14,6) k ich dosiahnutiu; *poznánie a participácia sú teda jednou, jedinou skutočnosťou*: od osoby, cez vtelenie Božieho Slova k trojosobnému Bohu.

Východ nám pomáha veľkým bohatstvom prvkov vykresliť kresťanský význam ľudskej osoby. Ten je sústredený na Vtelenie, z ktorého samo stvorenstvo čerpá svetlo. V Kristovi, pravom Bohu a pravom človeku, sa odkrýva plnosť ľudského povolania; aby sa človek mohol stať Bohom, Slovo prijalo ľudskú prirodzenosť. Človek, ktorý neustále spoznáva trpkosť svojho ohraničenia a svojho hriechu, sa však

³² Porov. Ján Pavol II., Homília k rehoľníkom a rehoľníckam (2 februára 1988), 6: *AAS* 80 (1988) 1111.

neoddáva výčitkám alebo úzkosti, pretože si je vedomý toho, že v jeho vnútri pracuje sila božstva. Ježiš prijal človečenstvo bez toho, aby sa oddelil od božskej prirodzenosti a bez zmiešania,³³ a človek nebol ponechaný sám na seba, keď sa tisícorakým spôsobom, a často neúspešne, pokúša vyšplhať sa do neba: tam je svätostánok slávy, najsvätejšia osoba Ježiša, Pána, kde sa božské a ľudské stretáva v nerozlučiteľnom objatí: Slovo sa stalo telom a bolo nám podobné vo všetkom okrem hriechu. On do chorého srdca ľudstva vlieva božstvo, a naplňajúc ho Duchom Otca, robí ho skrze milosť schopným stať sa Bohom.

Ak nám teda Syn zjavil toto, bolo nám dané priblížiť sa k tajomstvu Otca, ktorý je počiatkom spoločenstva v láske. Najsvätejšia Trojica sa nám teda javí ako spoločenstvo lásky: poznať takéhoto Boha znamená cítiť aj nutnosť, aby sa prihovril svetu, aby sa zdieľal; a dejiny spásy nie sú vlastne ničím iným ako dejinami Božej lásky ku stvoreniu, ktoré si zamiloval a vyvolil, žejajúc si mať ho "na obraz obrazu" – ako sa vyjadruje intuícia východných Otcov³⁴ – teda sformované na obraz toho Obrazu, ktorým je Syn, a Duchom lásky, Posväcovateľom, privedené k dokonalému spoločenstvu. A aj keď človek hreší, Boh ho hľadá a miluje ho, aby sa tento vzťah nerozbit a aby tu ďalej plynula láska. Miluje ho v tajomstve Syna, ktorý sa svetom, čo ho nespoznal, necháva zabiť na kríži, ale ktorý je vzkriesený Otcom ako večná záruka toho, že *nikto nemôže zabiť lásku*, pretože každý, kto je jej účastný, je dotknutý Božou slávou: toto je ten človek premenený láskou, ktorého učeníci kontemplovali na hore Tábor, a my všetci sme pozvaní stať sa práve týmto človekom.

Adorujúce ticho

16. A predsa sa toto tajomstvo neustále zahaľuje, prikrýva sa tichom,³⁵ aby sa vyhlo tomu, že namiesto Boha sa postaví modla. Iba v rastúcom očistení poznania spoločenstva sa človek a Boh stretnú a spoznajú vo večnom objatí ich nikdy nevyhasnutej spolupodstatnosti lásky.

Tak sa rodí to, čo nazývame *apofatizmus* kresťanského Východu: čím viac človek rastie v poznaní Boha, tým viac ho pociťuje ako tajomstvo, nedosiahnuteľné a nezachytiteľné vo svojej podstate. Toto si netreba mýliť s tajomným mysticismom, kde sa človek stráca v záhadných neosobných skutočnostiach. Práve naopak, kresťania Východu sa obracajú na Boha ako na Otca, Syna a Ducha Svätého, na nežne prítomné živé Osoby, ktorým vyjadrujú slávnostnú a pokornú, majestátnu a jednoduchú liturgickú doxológiu. Cítia však, že k tejto prítomnosti sa možno priblížiť predovšetkým tak, keď sa nechajú vychovávať k adorujúcemu mlčaniu, pretože *na vrchole poznania a skúsenosti Boha sa nachádza jeho absolútna transcendentnosť*. Tento vrchol sa nedosahuje ani tak systematickou meditáciou, ako skôr prostredníctvom modlitbovej asimilácie Písma a liturgie.

V tomto pokornom prijímaní ohraničenosti stvorenstva, v porovnaní s nekonečnou transcendentnosťou Boha, ktorý sa neprestáva zjavovať ako Boh-Láska, Otec Pána nášho Ježiša Krista, v radosť Ducha Svätého, vidím vyjadrený postoj modlitby a teologickú metódu, ktorú Východ uprednostňuje a neustále ponúka všetkým veriacim v Krista.

Musíme si priznať, že všetci potrebujeme toto ticho, naplnené adorovanou prítomnosťou: potrebuje ho teológia, aby mohla priviesť k plnej hodnote svoju rozumovú a duchovnú dušu; potrebuje ho modlitba, aby nikdy nezabudla, že vidieť Boha, znamená zostúpiť z vrchu s takou žiariacou tvárou, že je nutné prikryť ju závojom (porov. Ex 34,33), a aby naše zhromaždenia dokázali *dávať miesto Božej prítomnosti*, vyhýbajúc sa

³³ Porov. *Symbolum Chalcedonense*, DS 301–302.

³⁴ Porov. sv. Irenej, *Proti herézam*, V, 16,2: *SCh* 153/2, 217; IV, 33,4: *SCh* 100/2, 811; sv. Atanáz, *Proti pohanom*, 2–3 a 34: *PG* 25, 5–8 a 68–69; *Vtelenie Slova*, 12–13: *SCh* 18, 228–231.

³⁵ Ticho ("hesychia") je podstatnou zložkou východnej mnišskej duchovnosti. Porov. *Život a výroky Otcov púšte*: *PG* 65, 72–456; Evagrius Pontský, *Základy mnišského života*: *PG* 40, 1252–1264.

tak oslave seba samých; potrebuje ho kázanie, aby sa neklamalo, mysliac si, že na prítiahnutie ku skúsenosti Boha stačí hromadenie slov; potrebuje ho naša angažovanosť, aby sa zriekla uzatvárania sa do boja bez lásky a odpustenia. Potrebuje ho dnešný človek, ktorý často nevie mlčať, pretože sa bojí stretnúť so sebou samým, odhaliť sa, cítiť prázdno, ktoré sa stáva otázkou po zmysle; človek, ktorý sa otupuje v hluku. Všetci, veriaci i neveriaci, potrebujú naučiť sa tichu, ktoré by Tomu Druhému dovolilo hovoriť, kedy a ako chce, a nám porozumieť tieto slová.

II. Od poznania ku stretnutiu

17. Ubehlo už tridsať rokov od chvíle, keď biskupi katolíckej Cirkvi, zídění na Koncile, za prítomnosti mnohých bratov z iných cirkví a cirkevných spoločenstiev, načúvali hlasu Ducha, ktorý osvecoval hlboké pravdy o podstate Cirkvi. Tak bolo zjavené, že všetci veriaci v Krista sú si oveľa bližšie, ako si mohli myslieť, všetci sú na spoločnej ceste k tomu istému Pánovi, ktorý všetkým pomáha a podporuje ich svojou milosťou. Odtiaľ sa vynárala stále naliehavejšia výzva k jednote.

Odvtedy sme prešli veľký úsek na ceste vzájomného poznania. Toto zintenzívnilo úctu a dovolilo nám často sa spoločne modliť k jedinému Pánovi, ale aj jedni za druhých na ceste lásky, ktorá je už vlastne putovaním k jednote.

Po dôležitých krokoch, ktoré vykonal Pavol VI., som si prial, aby sa pokračovalo na ceste *vzájomného poznávania v láske*. Môžem dosvedčiť hlbokú radosť, ktorú vo mne vyvolalo bratské stretnutie s mnohými hlavami a zástupcami cirkví a cirkevných spoločenstiev počas týchto rokov. Spolu sme zdieľali obavy a očakávania, spolu sme vyprosovali zjednotenie medzi našimi cirkvami a pokoj pre svet. Spolu sme sa viac cítili zodpovednými za spoločné dobro, nielen ako jednotlivci, ale aj v mene kresťanov, ktorým nás Pán určil za pastierov. Neraz k tejto Rímskej stolici doliehali naliehavé výzvy iných cirkví, ohrozovaných alebo zasiahnutých násilím a útlakom. Všetkým sa snažila otvoriť svoje srdce. Len čo to bolo možné, dvíhal sa za ne hlas rímskeho biskupa, aby všetci ľudia dobrej vôle načúvali volaniu týchto našich trpiacich bratov.

"K hriechom, ktoré volajú po väčšej horlivosti pokánia a obrátenia treba nutne započítať tie, ktoré poškodili Bohom chcenú jednotu pre jeho ľud. Končí sa druhé tisícročie, v priebehu ktorého – v oveľa väčšej miere než za prvých tisíc rokov – dochádza k smutnej skúsenosti: cirkevné spoločenstvo – "často nie bez viny ľudí z obidvoch strán"³⁶ – zažilo bolestivé roztrhnutia, ktoré sa zjavne protivia Kristovej vôli a sú pohoršením pre svet. Tieto hriechy minulosti dávajú, žiaľbohu, ešte cítiť svoju ťarchu a zostávajú rovnakými pokušeniami aj v prítomnosti. Tu je nutné dať sa na pokánie a usilovne vyzvať Krista o nápravu."³⁷

Hriech nášho rozdelenia je veľmi ťažký: cítim potrebu, aby rástla naša spoločná otvorenosť voči Duchu, ktorý nás vyzýva k obráteniu, k prijatiu a uznaniu druhého s bratskou úctou, k vykonaniu nových odvážnych gest, schopných rozptýliť pokušenie k ústupu. Cítíme, že je nutné pokročiť ďalej, než je dodnes dosiahnutý stupeň jednoty.

18. Každým dňom sa vo mne vyostruje naliehavá túžba preskúmať nanovo dejiny cirkví, aby sme konečne napísali dejiny našej jednoty, aby sme sa tak vrátili do času, keď sa po smrti a zmŕtvychvstaní Pána Ježiša rozšírilo evanjelium do najrozličnejších kultúr a keď sa započala taká plodná vzájomná výmena, ktorú nám ešte dnes dosvedčujú liturgie jednotlivých cirkví. Hoci ani vtedy nechýbali ťažkosti a protirečenia, listy apoštolov (porov. 2 Kor 9,11-14) a Otcov³⁸ nám dokazujú veľmi úzke bratské vzťahy medzi cirkvami,

³⁶ Druhý vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 3.

³⁷ Ján Pavol II., Apoštolský list *Tertio millennio adveniente* (10. novembra 1994), 34: *AAS* 87 (1995) 26.

³⁸ Porov. sv. Klement Rímsky, *List Korint'anom: Patres Apostolici*, ed. F. X. Funk, I, 60–144; sv. Ignác Antiochijský, *Listy*, tamže, 172–252; sv. Polykarp, *List Filipanom*, tamže, 266–282.

v plnej jednote viery a pri rešpektovaní osobitostí a identity. Tento obdivuhodný pocit jednoty posilňovala aj spoločná skúsenosť mučeníctva a rozjímanie nad aktami martýrov každej cirkvi, spoluúčasť na náuke takých mnohých svätých učiteľov viery v prehĺbenej vzájomnej výmene a zdieľaní.³⁹ Rozvoj rozdielnych skúseností cirkevného života neprekážal kresťanom, aby vďaka vzájomným vzťahom poznali a prežívali istotu, že sú doma v ktorejkoľvek cirkvi, pretože sa v každej z nich vznáša v obdivuhodnej rozmanitosti jazykov a tónov chvála jedinému Otcovi skrze Krista v Duchu Svätom. Všetci sa zhromažďovali na slávení Eucharistie, ktorá je srdcom a vzorom pre spoločenstvo nielen so zreteľom na duchovnosť a morálny život, ale aj pre samotnú štruktúru Cirkvi s jej mnohorakými úlohami a službami pod vedením biskupa, nástupcu apoštolov.⁴⁰ *Prvé koncily sú výrečným svedectvom tejto jednoty pretrvávajúcej v mnohosti.*⁴¹

A hoci aj zosilneli isté dogmatické neporozumenia – často pod vplyvom politických a kultúrnych faktorov, ktoré už viedli k bolestným následkom vo vzťahoch medzi cirkvami, predsa ostávala živou aj snaha vyprosovať a uskutočňovať jednotu Cirkvi. V prvých kontaktoch ekumenického dialógu nám Duch Svätý dovolil posilniť sa v spoločnej viere, ktorá je dokonalým pokračovaním apoštolského ohlasovania, a za toto ďakujeme Bohu z celého srdca.⁴² A hoci už od prvých storočí kresťanskej éry sa vnútri tela Cirkvi začali pomaly vynárať protichodné postoje, nesmieme zabudnúť, že napriek ťažkostiam, počas celého prvého tisícročia pretrvávala medzi Rímom a Konštantínopolom jednota. Stále lepšie sme chápali, že tkanivo jednoty nebolo roztrhané ani tak nejakou jednou historickou udalosťou alebo otázkou prvenstva, ako skôr postupným odcudzovaním sa, následkom ktorého sa rozdielnosť toho druhého nechápe ako spoločné bohatstvo, ale ako nezlučiteľnosť. Hoci druhé tisícročie poznalo pritvrdenie polemiky a rozdelenia, úmerné rastu vzájomnej nevedomosti a predsudkov, predsa neprestali konštruktívne stretnutia hláv cirkví, túžiacich po zintenzívnení vzťahov a podporujúcich vzájomnú výmenu, rovnako ako sa neumenšovalo ani dielo svätých mužov a žien, ktorí, keďže v protiklade cirkví videli ťažký hriech a boli zamilovaní do jednoty a lásky, pokúšali sa mnohými spôsobmi: modlitbou, štúdiom, úvahami, otvoreným a srdečným stretaním sa presadzovať vyhľadávanie jednoty.⁴³ Toto záslužné dielo sa vlialo do uvažovania Druhého vatikánskeho koncilu, a našlo symbolické vyjadrenie v odvolaní vzájomných exkomunikácií z roku 1054, ktoré uskutočnili pápež Pavol VI. a ekumenický patriarcha Atenagoras I.⁴⁴

19. Cesta lásky prežíva aj nové ťažké chvíle v dôsledku nedávnych udalostí, ktoré zasiahli strednú a východnú Európu. Kresťanskí bratia, ktorí spolu znášali prenasledovanie, hľadajú na seba podozrievavo a so strachom práve vo chvíli, keď sa otvárajú perspektívy a nádeje na väčšiu slobodu: nie je vari práve toto novým nebezpečným rizikom hriechu, ktoré sa musíme všetci, celou silou pokúsiť prekonať, ak chceme, aby hľadajúce národy mohli ľahšie nájsť Boha lásky, a nie aby boli znovu pohoršované našimi roztržkami a protichodnými postojmi? Keď pri príležitosti Veľkého piatku r. 1994 Jeho Svätosť konštantínopolský patriarcha Bartolomej I. podaroval rímskej Cirkvi svoju meditáciu o Krížovej ceste, chcel pripomenúť práve toto spoločenstvo nedávnej skúsenosti mučeníctva: "Sme zjednotení skrze týchto mučeníkov, cez Rím, 'Horu krížov' a Solovecké ostrovy a mnohé iné vyhladzovacie tábory. Sme zjednotení na základe mučeníkov, nemôžeme nebyť jednotní."⁴⁵

³⁹ Porov. sv. Irenej, *Proti herézam*, I, 10,2: *SCh* 264/2, 158–160.

⁴⁰ Porov. Druhý vatikánsky koncil, Dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, 26; konštitúcia o posvätej liturgii *Sacrosanctum Concilium*, 41; dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 15.

⁴¹ Porov. Ján Pavol II., List *A Concilio Constantinopolitano I*, (25. marca 1981), 2: *AAS* 73 (1981) 515; Apoštolský list *Duodecimum saeculum* (4. decembra 1987), 2 a 4: *AAS* 80 (1988) 242.243–244.

⁴² Porov. Ján Pavol II., Homília v Bazilike sv. Petra za prítomnosti Demetria I., konštantínopolského arcibiskupa a ekumenického patriarchu (6. decembra 1987), 3: *AAS* 80 (1988) 713–714.

⁴³ Porov. napríklad Anzelm z Havelbergu, *Dialógy*: *PL* 188, 1139–1248.

⁴⁴ Porov. *Tomos Agapis*. Vatikán – Phanar (1958–1970), Ríme – Istanbul 1971, 278–295.

⁴⁵ Príhovor po Krížovej ceste na Veľký piatok (1. apríla 1994): *AAS* 87 (1995) 87.

Je teda nevyhnutné uvedomiť si túto obrovskú zodpovednosť: dnes môžeme pracovať na ohlasovaní Božieho kráľovstva alebo byť strojcami nových delení. Nech Pán otvorí naše srdcia, nech obráti naše mysle a vnukne nám konkrétne, odvážne kroky, ktoré, ak to bude potrebné, budú schopné aj sprotiviť sa zaužívaným predstavám, zľahčujúcim znechuteniam, alebo vyčkávajúcim, patovým postojom. Ak ten, kto chce byť prvým, je vyzvaný stať sa sluhom všetkých, tak z odvahy tejto lásky bude možno vidieť vyrastať primát lásky. Modlím sa k Pánovi, aby predovšetkým mne samému a biskupom katolíckej Cirkvi vnukol konkrétne gestá na dosvedčenie tejto vnútornej istoty. Vyžaduje to najhlbšia podstata Cirkvi. Vždy, keď slávime Eucharistiu, sviatosť jednoty, v spoločne zdieľanom Tele a Krvi nachádzame sviatosť a výzvu jednoty.⁴⁶ Ako môžeme byť plne dôveryhodní, keď pred Eucharistiou predstupujeme rozdelení, keď nie sme schopní prežívať účasť na tom istom Pánovi, ktorého sme povolani ohlasovať svetu? Zoči-voči nášmu vzájomnému vylúčeniu sa z Eucharistie cítime našu chudobu a potrebu vynaložiť všetko úsilie, aby nadišiel deň, keď budeme účastní na tom istom chlebe a na tom istom kalichu.⁴⁷ Vtedy bude Eucharistia znovu plne chápaná ako proroctvo Božieho kráľovstva a v plnej pravde zaznejú tieto slová vybrané z jednej starobylej eucharistickej modlitby: "Ako tento chlieb, ktorý sa tu lámal, bol prv roztrúsený po pahorkoch a zozbieraný stal sa jedným jediným, tak nech sa aj tvoja Cirkev od hraníc zeme zhromaždí v tvojom kráľovstve."⁴⁸

Skúsenosti jednoty

20. Niektoré mimoriadne významné výročia nás povzbudzujú k tomu, aby sme s láskou a úctou obrátili naše myšlienky na východné cirkvi. Je to predovšetkým, ako to už bolo povedané, storočnica Apoštolského listu "Orientalium dignitas". Tu sa začala cesta, ktorá, okrem iného, viedla v roku 1917 k utvoreniu Kongregácie pre východné cirkvi⁴⁹ a k ustanoveniu Pápežského východného inštitútu⁵⁰ pápežom Benediktom XV. Neskôr, 5. júna 1960, Ján XXIII. ustanovil Sekretariát pre zjednotenie kresťanov.⁵¹ V poslednom čase, 18. októbra 1990, som promulgoval *Kódex kánonov východných katolíckych cirkví*,⁵² aby bola chránená a podporovaná osobitosť východného dedičstva.

Toto sú znaky postoja, ktorý rímska Cirkev vždy pociťovala ako integrálnu časť poslania, ktoré Ježiš Kristus zveril apoštolovi Petrovi: *posilňovať bratov vo viere a v jednote* (porov. Lk 22,32).

Pokusy minulosti mali svoje medze, ktoré vyplývali z mentality doby a aj z chápania právd o Cirkvi. Chcel by som tu však znova potvrdiť, že toto úsilie je zakorenené v presvedčení, že Peter (porov. Mt 16,17-19) sa chce dať do služieb Cirkvi zjednotenej v láske. "Petrovou úlohou je ustavične hľadať cesty slúžiace na uchovanie jednoty. Nemôže teda vytvárať prekážky, ale hľadať cesty. Toto nie je vôbec v rozpore s úlohou, ktorá mu bola zverená, aby posilňoval svojich bratov vo viere (porov. Lk 22,32). Okrem toho je príznačné, že Kristus tieto slová vyslovil práve vtedy, keď ho apoštol mal zaprieť. Akoby mu sám Učiteľ chcel povedať: 'Pamätaj, že si slabý, aj ty potrebuješ neprestajne konvertovať. *Môžeš posilňovať ostatných, ak si budeš vedomý svojej slabosti. Za úlohu ti dám pravdu, veľkú Božiu pravdu, určenú pre spásu človeka, ale túto pravdu nie je možné hlásať a uskutočňovať inakšie než láskou.*' Stále je potrebné *veritatem facere in caritate* (žiť podľa pravdy v láske, porov. Ef 4,15)."⁵³ Dnes už vieme, že jednota sa môže uskutočniť Božou

⁴⁶ Porov. *Rímsky misál*, sviatok Najsvätejšieho Tela a Krvi Kristovej, modlitba na ofertórium; tamže, III. eucharistická modlitba; sv. Bazil, *Alexandrijská anafora*, ed. E. Renaudot, *Liturgiarum Orientalium Collectio*, I, Francoforte 1847, 68.

⁴⁷ Porov. Pavol VI., Posolstvo Mechitaristom (8. septembra 1977): *Insegnamenti* 15 (1977) 812.

⁴⁸ *Didaché*, IX, 4; *Patres Apostolici*, ed. F. X. Funk, I, 22.

⁴⁹ Porov. Motu proprio *Dei providentis* (1. mája 1917): *AAS* 9 (1917) 529–531.

⁵⁰ Porov. Motu proprio *Orientalium Catholici* (15. októbra 1917) tamže, 531–533.

⁵¹ Porov. Motu proprio *Superno Dei nutu* (5. júna 1960), 9: *AAS* 52 (1960) 435–436.

⁵² Porov. Apoštolská konštitúcia *Sacri canones* (18. októbra 1990): *AAS* 82 (1990) 1033–1044.

⁵³ Ján Pavol II., *Prekročiť prah nádeje*, Bratislava 1995, s. 142.

láskou iba vtedy, ak to cirkvi budú chcieť dosiahnuť spolu, v plnej úcte k jednotlivým tradíciám a nevyhnutnej autonómii. Vieme, že toto sa môže splniť iba na základe lásky cirkví, ktoré sa budú cítiť pozvané k tomu, aby čoraz silnejšie predstavovali jedinú Kristovu Cirkev, zrodenú z jedného krstu a z jednej Eucharistie, a ktoré si budú chcieť byť navzájom sestrami.⁵⁴ Ako som sa už raz vyjadril, "Kristova Cirkev je jedna; ak existujú rozdelenia, musia byť prekonané, ale Cirkev je jedna, Kristova Cirkev od Východu až na Západ nemôže byť iná ako jedna, jedna a jednotná".⁵⁵ Z dnešného hľadiska je jasné, že skutočná jednota je možná iba pri plnom rešpektovaní dôstojnosti druhého, bez toho, aby sa súhrn obyčajov a spôsobov latinskej cirkvi pokladal za najkompletnejší alebo najvhodnejší na vyjadrenie plnosti pravého učenia, a tiež, že takejto jednote musí predchádzať vedomie spolupatričnosti, ktoré by prenikalo celú Cirkev a neobmedzovalo by sa iba na dohodu medzi najvyššími predstaviteľmi. Dnes sme si už vedomí – a viackrát to bolo potvrdené –, že jednota sa uskutoční vtedy a tak, ako bude chcieť Pán, a že bude vyžadovať taký prínos citlivosti a tvorivosti lásky, ktorý možno prekoná aj historicky overené formy.⁵⁶

21. Prejavom tejto starostlivosti, vyjadrenej primerane stupňu zrelosti cirkevného spoločenstva v tom čase, chceli byť východné cirkvi, ktoré vstúpili do plného spoločenstva s rímskou Cirkvou.⁵⁷ Vstupujúc do katolíckeho spoločenstva, vôbec nemienili zaprieť vernosť svojim tradíciám, ktorým počas stáročí hrdinsky a často aj za cenu krvi vydávali svedectvo. Aj keď sa niekedy v ich vzťahoch s pravoslávnyimi cirkvami objavili nedorozumenia i otvorené protichodné postoje, všetci vieme, že prenesúc sa cez každú utrpenú i uštedrenú krivdu, *musíme neustále vyprosovať Božie milosrdenstvo* a nové srdce schopné zmierenia.

Viackrát bolo pripomenuté, že plná jednota, ktorá bola už uskutočnená medzi katolíckymi východnými cirkvami a rímskou Cirkvou, nesmie mať za následok umenšenie ich vedomia vlastnej autenticity a originality.⁵⁸ Kdekoľvek by sa tak bolo stalo, Druhý vatikánsky koncil ich vyzýva, aby znovu odhalili svoju identitu, keďže "majú právo a povinnosť spravovať sa podľa svojich vlastných ustanovení, ktoré odporúča úctyhodná starobylosť a ktoré lepšie vyhovujú povahe ich veriacich a podľa všetkého účinnejšie zabezpečujú dobro duší".⁵⁹

Tieto cirkvi nesú vo svojom tele dramatickú trhlinu, pretože je ešte prekazená plná jednota s pravoslávnyimi východnými cirkvami, aj keď sa s nimi delia o dedičstvo otcov. Preto je nevyhnutne potrebné *trvalé a spoločné obrátenie*, aby mohli rozhodne a rázne napredovať v ústrety vzájomnému pochopeniu. A obrátenie sa vyžaduje aj od latinskej Cirkvi, aby rešpektovala a naplno spoznala hodnotu východiarov a aby s vďačnosťou prijala duchovné poklady, ktorých nositeľmi sú pre dobro celého katolíckeho spoločenstva východné katolícke cirkvi;⁶⁰ aby oveľa viac ako v minulosti konkrétne dokazovala, nakoľko si cení a obdivuje kresťanský Východ a za aký podstatný pokladá jeho prínos k tomu, aby bola naplno prežívaná univerzalita Cirkvi.

⁵⁴ Porov. Druhý vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 14.

⁵⁵ Príhovor k profesorom Pápežského východného inštitútu (12. decembra 1993): *L'Osservatore Romano*, 13.–14. decembra 1993, s. 4

⁵⁶ Porov. Druhý vatikánsky koncil, dekrét o východných katolíckych cirkvách *Orientalium Ecclesiarum*, 30.

⁵⁷ Porov. Ján Pavol II., posolstvo *Magnum baptismi donum* (14. februára 1988), 4: *AAS* 80 (1988) 991–992.

⁵⁸ Porov. Druhý vatikánsky koncil, dekrét o východných katolíckych cirkvách *Orientalium Ecclesiarum*, 24.

⁵⁹ *Ivi*, 5.

⁶⁰ Porov. Druhý vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 17; Ján Pavol II., príhovor na mimoriadnom konzistóriu (13. júna 1994): *L'Osservatore Romano*, 13.–14. júna 1994, s. 5.

Stretnúť sa, spoznať sa, pracovať spolu

22. Živo túžim, aby slová, ktorými sa svätý Pavol obracal z Východu na veriacich rímskej cirkvi, zazneli dnes na perách kresťanov Západu vo vzťahu k ich bratom vo východných cirkvách: "Predovšetkým vzdávam vďaky svojmu Bohu skrze Ježiša Krista za vás všetkých, pretože sa vaša viera zvestuje po celom svete." (Rim 1,8) A hneď nato Apoštol národov s entuziazmom oznamuje svoj úmysel: "Túžim vidieť vás a dať vám nejaký duchovný dar na vašu posilu, to jest, aby sme sa navzájom potešili spoločnou vierou, vašou i mojou." (Rim 1,11-12) Hľa, tu je teda načrtnutá obdivuhodná dynamika stretnutia: poznanie pokladov viery toho iného – ktoré som sa práve snažil aspoň načrtnúť – vyvoláva spontánne chuť k novému a dôvernejšiemu stretnutiu medzi bratmi, ktoré má byť skutočnou a úprimnou vzájomnou výmenou. Toto je ten podnet, ktorým Duch neustále podnecuje Cirkev a ktorý sa stáva naliehavším práve vo chvíľach väčších ťažkostí.

23. Pritom som si dobre vedomý, že v tejto chvíli niektoré napätia medzi rímskou Cirkvou a niektorými východnými cirkvami sťažujú cestu vzájomnej úcty zameranú na jednotu. Viackrát sa táto Rímska stolica snažila vydať direktívy, ktoré by napomáhali spoločnú cestu všetkých cirkví v tejto chvíli, takej dôležitej pre život sveta, predovšetkým vo východnej Európe, kde dramatické historické udalosti v nedávnej dobe často prekazili východným cirkvám uskutočňovať naplno evanjelizačné poslanie, hoci cítili jeho nástojčivosť.⁶¹

Situácie väčšej slobody im teraz ponúkajú obnovené možnosti, aj keď prostriedky, ktoré majú k dispozícii, sú obmedzené pre ťažkosti tých krajín, v ktorých pracujú. Chcem tu teda silne zdôrazniť, že komunity na Západe sú vo všetkom pripravené napomáhať – a nemálo z nich už tak robí – *zintenzívnenie tejto služby diakonie*, dávajúc týmto cirkvám k dispozícii skúsenosť získanú počas rokov slobodnejšieho vykonávania diel lásky. Beda by nám bolo, keby nadbytok u jedného sa mal stať dôvodom poníženia druhého, či neplodných a pohoršlivých súperení. Spoločenstvá na Západe si zo svojej strany vezmú ako povinnosť predovšetkým zdieľať s východnými bratmi tam, kde je to možné, projekty služby, alebo prispievať k uskutočňovaniu toho, čo títo sami podnikajú v službe svojich národov a predovšetkým na územiach, kde sa nachádzajú spoločne, sa nikdy nebudú vystatovať správaním, ktoré by vyznelo neúctivo voči namáhavému úsiliu, čo chcú vynakladať východné cirkvi, ktorých zásluha je tým väčšia, čím ťažšie sú ich možnosti.

Skutky a gestá vzájomnej lásky jedného voči druhému a spoločne voči ľuďom žijúcim v núdzi budú najvýrečnejším bezprostredným svedectvom. Keby sme sa tomu vyhýbali alebo dokonca keby sme vydávali svedectvo o opaku, priviedli by sme všetkých tých, ktorí nás pozorujú, k mienke, že akákoľvek snaha o zblíženie sa cirkví v láske je iba abstraktným, nepresvedčivým a neurčitým pojmom.

Pánovu výzvu pracovať akýmkoľvek spôsobom, aby všetci veriaci v Krista spoločne vydávali svedectvo svojej viere, pokladám za fundamentálnu predovšetkým na územiach, kde je výraznejšie spolužitie medzi synmi katolíckej Cirkvi – latiníkmi aj východniarmi – a synmi pravoslávnych cirkví. Po spoločnom mučeníctve vytrpenom pre Krista pod útlakom ateistických režimov nadišla chvíľa aj trpieť, ak to bude nevyhnutné, len aby nikdy nechýbalo svedectvo lásky medzi kresťanmi, pretože aj keby sme obetovali svoje telo, aby bolo spálené, ale nemali by sme lásky, nič by nám to neosožilo (porov. 1 Kor 13,3). Musíme sa intenzívne modliť, aby Pán obmäkčil naše mysle a naše srdcia a daroval nám trpezlivosť a miernosť.

⁶¹ Porov. Ján Pavol II., List biskupom Európskeho kontinentu (31. mája 1991): *AAS* 84 (1992) 163–168; okrem toho "Le principes généraux et normes pratiques pour coordonner l'évangélisation et l'engagement oecuménique de l'Église catholique en Russie et dans les autres Pays de la C.E.I." (uverejnila ich Pápežská komisia Pro Russia 1. júna 1992).

24. Verím, že dôležité pre rast vo vzájomnom pochopení a v jednote je práve zlepšenie nášho vzájomného poznania. Synovia katolíckej Cirkvi už poznajú cesty, ktoré Svätá stolica naznačila na dosiahnutie tohto cieľa:

- poznať liturgiu cirkví Východu;⁶²
- prehĺbiť poznanie duchovných tradícií otcov a učiteľov kresťanského Východu;⁶³
- vziať si príklad od cirkví Východu pri inkulturácii posolstva evanjelia;
- bojovať proti napätiam medzi latiníkmi a východniarmi a podporovať dialóg medzi katolíkmi a pravoslávnyimi;
- formovať v špecializovaných ustanovizniach pre kresťanský Východ teológov, liturgistov, historikov a kanonistov, ktorí by zasa mohli rozširovať poznanie cirkví Východu;
- poskytovať v seminároch a na teologických fakultách primeranú náuku v týchto materiách, predovšetkým pre budúcich kňazov.⁶⁴

Na týchto dôležitých smerniciach, ktoré ostávajú stále platné, mienim nástojiť s osobitnou silou.

25. Okrem poznania pokladám za veľmi dôležité *vzájomné navštevovanie sa*. V tomto ohľade si prajem, aby osobitné dielo vykonávali kláštory, práve kvôli osobitnému postaveniu, ktoré má v cirkvách mníšsky život, a kvôli mnohým bodom, ktoré zjednocujú mníšsku skúsenosť, a teda aj duchovnú citlivosť na Východe aj na Západe. Inú formu stretania sa predstavuje hosťovanie pravoslávnych učiteľov a študentov na pápežských univerzitách a na iných katolíckych akademických ustanovizniach. Budeme aj naďalej robiť všetko možné, aby toto hosťovanie mohlo nadobudnúť väčšie rozmery. Okrem toho nech Pán žehná zrod a rozvoj miest osobitne určených pre pohostinstvo voči našim bratom z Východu, a to aj v tomto meste Ríme, ktoré uchováva živú a spoločnú spomienku kniežat apoštolov a mnohých mučeníkov.

Je dôležité, aby iniciatívy vzájomného stretania a výmeny zachytili v najrôznejších formách a spôsoboch aj cirkevné spoločenstvá: vieme, aké kladné výsledky môžu mať pre vzájomné kultúrne a duchovné obohatenie a pre vykonávanie dobročinnosti napríklad kontaktné iniciatívy medzi "družobnými" farnosťami.

Veľmi kladne hodnotím iniciatívy spoločných pútí na miesta, na ktorých sa osobitným spôsobom prejavila svätosť, na pripomínanie si mužov a žien, ktorí v každej dobe obohacovali Cirkev obeťou vlastného života. Mimoriadne významným skutkom v tomto smere by bolo dôjsť ku spoločnému uznaniu svätosti tých kresťanov, ktorí v posledných desaťročiach, najmä v krajinách východnej Európy, vyliali svoju krv pre spoločnú vieru v Krista.

26. Osobitnú myšlienku venujem územia diaspory, kde uprostred latinskej väčšiny žijú mnohí veriaci východných cirkví, ktorí opustili svoje rodné kraje. Tieto miesta, kde uprostred pluralistickej spoločnosti je uľahčený aj spokojný kontakt, by sa mohli stať ideálnym prostredím na zlepšenie a zintenzívnenie spolupráce medzi cirkvami pri príprave budúcich kňazov, pri pastoračných a charitatívnych programoch, a to aj v prospech rodných krajov východniarov.

Latinským ordinárom týchto krajín odporúčam osobitným spôsobom pozorné štúdium, plné pochopenie a verné aplikovanie princípov vydaných touto Stolicou, dotýkajúcich sa ekumenickej spolupráce⁶⁵ a pastoračnej starostlivosti o veriacich katolíckych východných cirkví, predovšetkým, ak títo nemajú vlastnú hierarchiu.

⁶² Porov. Kongregácia pre katolícku výchovu, inštrukcia *In ecclesiasticam futurorum* (3. júna 1979), 48: *EnVat* 6, s. 1080.

⁶³ Porov. Kongregácia pre katolícku výchovu, inštrukcia *Inspectis dierum* (10. novembra 1989): *AAS* 82 (1990) 607–636.

⁶⁴ Porov. Kongregácia pre katolícku výchovu, okružný list *En égard au développement* (6. januára 1987), 9–14: *L'Osservatore Romano*, 16. apríla 1987, s. 6.

⁶⁵ Porov. Pápežská rada pre zjednotenie kresťanov, *Directoire pour l'application des principes et des normes sut l'Oecumenisme*, V: *AAS* 85 (1993) 1096–1119.

Vyzývam východných katolíckych hierarchov a duchovenstvo k úzkej spolupráci s latinskými ordinármi kvôli účinnej pastoračnej práci, ktorá by nebola iba útržkovitá, predovšetkým vtedy, ak sa ich jurisdikcia rozprestiera na veľmi široké územia, čo vlastne pri nedostatku spolupráce znamená izoláciu. Nech východní katolícki hierarchovia nezanedbajú nijaký prostriedok na zlepšenie ovzdušia bratstva, úprimnej vzájomnej úcty a spolupráce so svojimi bratmi z tých cirkví, s ktorými nás ešte neviaže plná jednota, predovšetkým s tými, ktorí patria k tej istej cirkevnej tradícii.

Tam, kde by na Západe chýbali východní kňazi na službu veriacim východných katolíckych cirkví, nech latinskí ordinári a ich spolupracovníci pracujú, aby medzi týmito veriacimi vzrástlo vedomie a poznanie vlastnej tradície, a nech sú pozvaní k aktívnej spolupráci na raste kresťanského spoločenstva práve ich špecifickým prínosom.

27. Čo sa týka mníšstva, berúc do úvahy jeho význam pre kresťanstvo Východu, prajeme si, aby znovu previtalo vo východných katolíckych cirkvách, a nech sa dodá odvahy všetkým, ktorí sa cítia povolani k práci na tomto posilnení.⁶⁶ Na Východe totiž existuje vnútorné spojivo medzi liturgickou modlitbou, duchovnou tradíciou a mníšskym životom. Práve preto, aj pre ne by dobre formované a motivované znovurozvinutie mníšskeho života mohlo znamenať skutočný cirkevný rozkvet. Netreba si totiž myslieť, že by to umenšilo účinnosť pastoračnej služby, práve naopak, tá by bola posilnená takou mohutnou duchovnosťou, a tým by opäť našla svoje ideálne miesto. Toto želanie sa týka aj území, kde žije východná diaspora a kde by prítomnosť východných kláštorov upevnila východné cirkvi v týchto krajinách, ponúkajúc okrem toho aj cenný prínos k náboženskému životu kresťanov Západu.

Spoločne kráčať za *Orientale Lumen*

28. Na záver tohto listu obraciam sa v myšlienkach na milovaných bratov patriarchov, biskupov, kňazov a diakonov, mníchov a mníšky, mužov a ženy východných cirkví. Na prahu tretieho tisícročia všetci počujeme doliehať k našim stolcom volanie ľudí gniavených váhou ťažkých hrozieb, alebo, možno dokonca aj bez ich vedomia, túžiacich poznať dejiny lásky, ktorú si prial Boh. Títo ľudia cítia, že lúč svetla, keby bol prijatý, môže ešte rozptýliť temnotu, ktorá zahaľuje Otcovu nehu.

Mária, "Matka hviezd",⁶⁷ "zora tajomného dňa",⁶⁸ "východ Slnka slávy",⁶⁹ nám ukazuje *Orientale Lumen*.

Každý deň vychádza na Východe slnko nádeje, svetlo, ktoré vracia ľudskému rodu jeho existenciu. Podľa jedného pekného obrazného vyjadrenia sa od Východu vráti aj náš Spasiteľ (porov. Mt 24,27).

Mužovia a ženy Východu sú pre nás znakom Pána, ktorý sa vracia. Nemôžeme na nich zabudnúť, a to nielen preto, že ich milujeme ako bratov a sestry, vykúpených tým istým Pánom, ale pretože svätá nostalgia po storočiach prežitých v plnej jednote viery a lásky nás pobáda, vyčíta nám naše hriechy, naše vzájomné neporozumenia: ukrátili sme svet o spoločné svedectvo, ktoré by ho možno bolo mohlo uchrániť pred mnohými drámami, ak nie dokonca zmeniť zmysel dejín.

S bolesťou precitujeme to, že sa ešte nemôžeme spolu zúčastňovať na tej istej Eucharistii. Teraz, keď sa uzatvára tisícročie a náš pohľad sa celý upiera na vychádzajúce Slnko, nachádzame ich s vďačnosťou na ceste nášho pohľadu a nášho srdca.

⁶⁶ Porov. posolstvo Riadnej generálnej biskupskej synody, VII: "Appello alle Religiose e Religiosi delle Chiese Orientali" (27. októbra 1994); *L'Osservatore Romano*, 29. októbra 1994, s. 7.

⁶⁷ *Horologion*, hymnus *Akathistos* k Matke Božej, ikos 5.

⁶⁸ Tamže.

⁶⁹ *Horologion*, nedeľné povečerie (1. hlas) v byzantskej liturgii.

Ozvena Evanjelia, slova, ktoré nesklame, zneje neustále silou, ktorú oslabuje len naše rozdelenie; Kristus volá, ale človek iba ťažko môže počuť jeho hlas, pretože my nevieme odovzdávať jednomyselné slová. Počúvajte spoločne volanie ľudí, ktorí chcú počuť celé Božie slovo. Slová Západu potrebujú slová Východu, aby tak Božie slovo čoraz lepšie prejavilo svoje nepreskúmateľné bohatstvá. Naše slová sa navždy stretnú v nebeskom Jeruzaleme, ale vyprosujeme si a chceme, aby toto stretnutie bolo anticipované vo svätej Cirkvi, ktorá ešte kráča k plnosti Božieho kráľovstva.

Kiežby Boh skrátil čas a priestor. Nech nám Kristus, *Orientalis Lumen*, skoro, veľmi skoro dá spoznať, že napriek toľkým storočiam odlúčenosti sme si v skutočnosti boli blízki, a že možno bez toho, aby sme to vedeli, sme kráčali k jedinému Pánovi, a teda v ústrety jedni druhým.

Kiežby sa človek tretieho tisícročia mohol tešiť z tohoto objavu, konečne zasiahnutý svorným, a preto celkom vierohodným slovom, ohlasovaným bratmi, ktorí sa milujú a ďakujú za bohatstvo, čo si navzájom darujú. Tak sa aj my predstavíme pred Boha s čistými rukami zmierenia a ľudia vo svete budú mať o jeden pevný dôvod viac, aby verili a dúfali.

S týmto práním udeľujem všetkým svoje požehnanie.

Vo Vatikáne 2. mája, v deň spomienky sv. Atanáza, biskupa a učiteľa Cirkvi, roku 1995, v sedemnástom roku pontifikátu.

Ján Pavol II.

OBSAH

Úvod	2
I. Poznať kresťanský Východ: skúsenosť viery	4
Evanjelium, cirkvi a kultúry	5
Medzi spomienkou a očakávaním	6
Mníšstvo ako vzor prežívania krstu	7
Medzi Slovom a Eucharistiou	8
Liturgia pre celého človeka a pre celý vesmír	9
Jasný pohľad pri objavovaní seba samých	10
Duchovné otcovstvo	10
Spoločenstvo a služba	11
Medziosobný vzťah	11
Adorujúce ticho	12
II. Od poznania ku stretnutiu	13
Skúsenosti jednoty	15
Stretnúť sa, spoznať sa, pracovať spolu	17
Spoločne kráčať za <i>Orientalis Lumen</i>	19

Preložené z:

Lettera apostolica «Orientalis Lumen» del Sommo Pontefice Giovanni Paolo II all'episcopato, al clero e ai fedeli per la ricorrenza centenaria della «Orientalium Dignitas» di Papa Leone XIII, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1995.

Preklad: Cyril Vasil', SJ
Jazyková úprava: Mária Fúriková

Originálny (latinský) text sa nachádza v Acta Apostolicae Sedis, LXXXVII, 11. Septembris 1995, s. 745-774.